

УДК 711

МІСТОБУДІВНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕРЕЖІ РЕКРЕАЦІЙНИХ СЕЛИЩ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Т. Мазур, к. арх., Є. Король

Національний університет «Львівська політехніка»

Ключові слова: мережа рекреаційних поселень, сільський туризм, урбаністичне планування системи туристських зон.

Розглянуто завдання формування рекреаційних сіл як ефективного засобу підтримки демографічного та соціально-економічного розвитку занепадаючих сільських поселень Львівщини, проаналізовано напрями і шляхи урбаністичного планування системи туристських зон і формування мережі рекреаційних поселень.

Постановка проблеми. В умовах підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи з футболу у 2012 р. посилюється необхідність інтенсивного розвитку і розбудови туристичної інфраструктури Львівщини і передусім пошуку урбаністичних заходів її ефективної територіально-просторової організації, одним з аспектів якої є формування мережі рекреаційних поселень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Урбаністичні основи розвитку рекреаційно-туристичних районів досить широко розглядають у науковій, прикладній літературі та в містобудівному проектуванні. Ця проблематика висвітлена у працях провідних українських учених: Т. Панченко, В. Городоцького, А. Мазуркевича, І. Родичкіна, М. Долішнього, В. Кравціва, М. Габреля, В. Євдокименко, П. Беленького, Н. Мікули, О. Шаблія, Ф. Заставного та ін.

Постановка завдання. Розглянути завдання формування рекреаційних сіл як ефективного засобу підтримки демографічного та соціально-економічного розвитку занепадаючих сільських поселень Львівщини, проаналізувати напрями і шляхи урбаністичного планування системи туристських зон і формування мережі рекреаційних поселень.

Виклад основного матеріалу. Розвиток масового туризму в Європі стимулював активізацію туристичної діяльності на території України. Найвища туристична активність в Україні виявляється у м. Києві, АР Крим, Харківській, Одеській, Донецькій, Дніпропетровській областях, а також у Львівській області.

Львівщина традиційно є областю, де природно-рекреаційний та

історико-культурний потенціал у поєднанні з вигідним геополітичним положенням є передумовами пріоритетного розвитку туристично-рекреаційної галузі. Область розміщена в транскордонному регіоні Україна-Польща на перетині важливих комунікаційних зв'язків – через територію Львівщини проходять два міжнародні транспортні коридори: коридор № 3 Берлін-Дрезден-Вроцлав-Львів-Київ та коридор № 5 – Трієст-Любляна-Будапешт-Братислава-Львів-Рівне-Сарни-Мінськ [1].

У цих умовах щоразу актуальнішим стає завдання створення рекреаційної інфраструктури на основі різних видів колективної (орендної, акціонерної, кооперативної), а також приватної власності (індивідуальної, сімейної). Наприклад, організація мережі приватних туристичних готелів і пансіонатів, "біфункціонального житла", об'єктів обслуговування відпочивальників у сільській місцевості, що не порушує екологічної рівноваги в природному середовищі та сприяє економічному піднесенню сіл.

Особливої актуальності формування рекреаційних поселень набуває в умовах обезлюднення сільських поселень, що є однією з найскладніших проблем сьогодення в Україні. Її загострення зумовлене ускладненням демографічних процесів, погіршенням стану сільськогосподарського виробництва та соціального обслуговування. Доцільно виокремити проблему життєздатності малих поселень, яким загрожує втрата їхнього статусу. Тому керування демографічними та соціально-економічними процесами у сільських поселеннях з урахуванням регіональних особливостей і загальнонаціональних інтересів можна зарахувати до основних напрямів державної політики.

Структуру сільського розселення Львівщини формують 1852 сільських поселення, в яких проживає 1019,6 тис. осіб. Найпоширеніші у Львівській області, як і загалом в Україні, малі села (до 500 жителів), в яких налічується 1057 (57% усієї кількості), де проживає 244,4 тис. осіб (22,9% усього сільського населення). Малі села кількісно переважають у більшості районів області. Особливо велика їхня частка у поліських районах — Бродівському (71, або 70,3%), Золочівському (74, або 69,2%), Жовківському (110, або 68,8%), Буському (55, або 68,7%) [2].

У західних районах – Жовківському, Мостиському, Самбірському, Яворівському, які займають прикордонне або близьке до нього положення – одночасно важливу роль відігравали менш сприятливі економіко-географічні умови (режим обмеженої доступності в радянський період, віддаленість від головних економічних центрів області тощо). Несприятлива дія природних і соціально-економічних чинників на розвиток малих сільських поселень спричинила обмеження місць прикладення праці, що, відповідно, стимулювало міграцію молоді і значно вищі темпи скорочення

чисельності населення порівняно зі середніми і великими селами [3].

Серед малих сільських поселень, села з чисельністю населення до 50-100 мешканців належать до категорії неперспективних або занепадаючих. На Львівщині 237 таких сіл, більшість з яких знаходиться у Бродівському, Буському, Жовківському, Золочівському, Мостиському та Самбірському районах. Сьогодні саме у групі таких малих поселень простежується дуже складна демографічна ситуація. У віковій структурі населення переважають особи пенсійного і передпенсійного віку, низькі показники природного відтворення, висока міграційна активність [4].

Загалом геополітичні та природні умови Львівської області – розташування в транскордонному регіоні, щільна мережа важливих комунікаційних зв'язків, наявність цінних з погляду природно-територіальних комплексів, насиченість території пам'ятками історії, культури, архітектури і містобудування, сприяють розвитку в сільських поселеннях додаткових, несільськогосподарських функцій агротуризму, екотуризму, зеленого туризму, сільського туризму як доповнення до сільськогосподарської діяльності.

Згідно з визначенням словника з подорожей, туризму та гостинності британця С. Медліка (1993), агротуризм (*farm tourism*) – це відпочинковий туризм, що передбачає використання сільських (фермерських) господарств для винаймання помешкань садиб на нічліг або організацію обслуговування туристів безпосередньо в межах дворового господарства, наприклад, у кемпінгах та наметах. Екотуризм – це форма подорожей, спрямованих на охорону природного та культурного середовища національних і ландшафтних парків регіонів. Синонімом поняття "екотуризм" є зелений туризм (*green tourism*) – піший, велосипедний, водний, кінний, рибальство, фауністичні та культурологічні, етнографічні поїздки. Сільський туризм (*rural tourism*) передбачає розвиток туристичних шляхів, місць для проживання і відпочинку, сільськогосподарських і народних музеїв, а також центрів обслуговування туристів у сільських місцевостях [5].

Відпочинок на фермі в рекреаційному селищі належить до таких форм відпочинку, які зараз найдинамічніше розвиваються. Він широко розповсюджений у країнах Західної Європи: Франції, Швейцарії, Бельгії, Німеччині, Швеції, Фінляндії. Соціологічні дослідження громадської думки, проведені у Франції, виявили, що за ступенем привабливості сільський туризм займає друге місце після відпочинку на морському узбережжі.

У світовій містобудівельній практиці проектування та будівництва рекреаційних селищ поширеною формою стала матеріально-просторова організація рекреаційної діяльності і сільського туризму. Перші рекреаційні селища виникали стихійно на основі існуючих сільських поселень,

розташованих у традиційних зонах курортної рекреації – в горах, на морському узбережжі, а також у місцевостях зі сприятливими природними умовами (поблизу великих лісових масивів, природних водойм – рік, озер, лікувально-оздоровчих ресурсів – кліматичних, бальнеологічних, бальнеогрязевих). Особливо інтенсивно цей процес відбувався в країнах Західної Європи, що принципово змінило вигляд багатьох сільських населених пунктів, перетворивши їх на справжні містечка з розвинутою мережею рекреаційного обслуговування (невеликими приватними готелями і пансіонатами, мотелями і кемпінгами, магазинами, ресторанами, барами, клубами, дансингами тощо) [6]. У курортний сезон кількість відпочивальників у таких поселеннях у декілька разів перевищувала чисельність їх постійного населення.

Зовсім інша ситуація проявилася під час аналізу формування інфраструктури сільського туризму на Львівщині – недостатня розвинутість мережі об'єктів сфери обслуговування згідно з європейськими стандартами стримує насамперед розвиток міжнародного туризму. Як показали проведені дослідження, в місцях, де концентруються потоки туристів, переважно відбуваються стихійне формування об'єктів обслуговуючої інфраструктури. Зазвичай це місця будівництва вздовж основних транспортних магістралей, біля зон відпочинку, пам'яток архітектури та природи. Така ситуація іноді призводить до захаращення території випадковими спорудами і будівлями, збудованими без дотримання будь-яких архітектурно-будівельних норм і правил, і відсутності в достатній кількості сучасних об'єктів обслуговування сільського населення.

Сучасна містобудівельна практика розширила уявлення про рекреаційні селища. Під рекреаційним селом розуміють не тільки населений пункт, що забезпечує функції розселення і обслуговування відпочивальників, а й невеликі малоповерхові рекреаційні комплекси, сформовані об'єктами рекреаційного обслуговування і житлом у вигляді котеджної забудови (капітальні житлові будинки, легкі житлові будинки для літнього використання тощо). Відпочинок у рекреаційних новоутвореннях такого типу є привабливим для населення як альтернатива відпочинку у великих рекреаційних комплексах з їх середовищем, близьким до урбанізованого середовища міста.

Такий малоповерховий рекреаційний комплекс може формуватися: як самостійне рекреаційне новоутворення на вільних територіях; у структурі існуючих сільських поселень; на територіях, прилеглих до існуючого села.

Спільними рисами функціонально-планувальної організації цих осередків відпочинку є:

- наявність ядра (центру) рекреаційного селища, який охоплює

громадський майдан та комплекс будинків рекреаційного обслуговування відпочивальників (адміністративне управління, зв'язок, медичне обслуговування, ресторани, бари, магазини, клубні і спортивні об'єкти тощо);

- зонування житлової території за типами житлової забудови, орієнтованої на різні стандарти комфортності проживання залежно від платоспроможності відпочивальників;

- диференціація транспортного і пішохідного руху на території селища, наявність розвинутої системи стоянок і гаражів для паркування індивідуального автомобільного транспорту;

- насиченість території селища ландшафтно-рекреаційними елементами (формування рекреаційного села – саду), високий рівень дизайну відпочинкового середовища – збагачення його малими архітектурними формами, штучним обводненням, елементами благоустрою.

Враховуючи соціально-економічний стан в Україні, надзвичайної актуальності набуває розробка спеціальних програм розвитку туризму і рекреаційних послуг у сільській місцевості Львівщини, орієнтованих на формування рекреаційно-туристичних зон, мережі рекреаційних селищ зі зміною функцій сільських населених пунктів у напрямі розвитку рекреації і сільського туризму.

До основних урбаністичних аспектів, які б сприяли формуванню туристичного архітектурно-ландшафтного середовища, належать: комплексні дослідження та оцінка туристичних ресурсів (природного потенціалу, історико-культурного, системи розселення, існуючої туристично-рекреаційної інфраструктури, клімату, гідрографії, екології та ін.); виявлення найперспективніших територій з унікальними туристичними ресурсами і визначення напрямів їх туристично- рекреаційного використання; визначення екскурсійної цінності туристичних ресурсів за трьома категоріями: I – державного значення; II – районного значення; III – місцевого (локального) значення; формування концепції територіально-просторової організації туристичних зон; виділення у межах територій туристичної зони екскурсійних ареалів об'єктів туризму, ландшафтно-маршрутні коридори, центри туризму; опрацювання моделей просторового розвитку системи об'єктів туристичної індустрії.

У ситуації, коли відсутні нормативні показники містобудівного освоєння рекреаційних територій для розгортання туристичної діяльності в конкретному регіоні з урахуванням його особливостей, зростає роль пошукового та експериментального проектування. Прикладом можуть слугувати проектні пропозиції, виконані на кафедрі містобудування, Інституту архітектури НУ «Львівська політехніка» [7].

Роботу виконували на замовлення Львівської обласної

держадміністрації, Управління містобудування та архітектури для Бродівського, Буського та Золочівського районів Львівської області. У межах дослідження проаналізовано існуючий стан інфраструктури туризму цих районів Львівської області.

До складу унікальних туристських ресурсів Буського, Бродівського та Золочівського районів увійшли як пам'ятки історії та архітектури – палацові комплекси, фортеці, сакральні споруди; заклади культури – музеї, картинні галереї тощо, так і природні об'єкти – пам'ятки природи, пам'ятки садово-паркового мистецтва, природні заказники, природні парки. Тому під час рекреаційного зонування території проєктованих районів запропоновано виділення зон масового туризму з вузлами локалізації туристських функцій і зі створенням у них центрів і підцентрів туристичної індустрії та зон обмеженого режиму туризму та рекреації в межах природних комплексів. Зони масового туризму та рекреації охоплюють переважну частку площі районів уздовж основних транспортних комунікацій. Саме тут доцільне найактивніше формування туристично-рекреаційної інфраструктури.

Результати досліджень покладено в основу розробленої концепції територіально-просторової організації туристично-рекреаційної системи Бродівського, Буського та Золочівського районів (рис. 1), де визначено межі туристської зони для масового туризму з унікальними туристичними ресурсами і передбачено такий комплекс урбаністичних заходів щодо формування просторового середовища: *загальних* – оцінка територій концентрації туристських ресурсів з огляду розгортання туристичної діяльності; *локальних* – визначення фокусів локалізації різних видів туристичної діяльності – основні розподільчі центри в межах міст районного значення (Броди, Буськ, Золочів) і підцентри туристичної індустрії переважно в сільських поселеннях; лінійних – ландшафтно-маршрутні коридори, які збігаються з транспортними комунікаціями і мережею туристичних маршрутів різної відстані й тривалості (екскурсійного туризму – подорож із пізнавальною метою; ділового туризму – обслуговування клієнта під час виконання ним професійних обов'язків, виставок, ярмарків; релігійного туризму – відвідування святих місць; спортивно-екологічних по територіям природних заповідних комплексів, пізнавально-спортивних – кінний, велосипедний); формування вздовж ландшафтно-маршрутних коридорів мережі об'єктів обслуговування; забезпечення комплексу природоохоронних заходів.

Зона обмеженого режиму туризму та рекреації – це території з унікальними природними ландшафтами – пам'ятками природи, які розосереджені серед туристичних зон активної туристично-рекреаційної діяльності. Для збереження цінних природних компонентів ландшафту

доцільно не перевищувати показників рекреаційного навантаження на 1 га в ареалі зосередження екскурсійних об'єктів, обмежити в таких зонах розвиток транспортно-дорожньої мережі тощо.

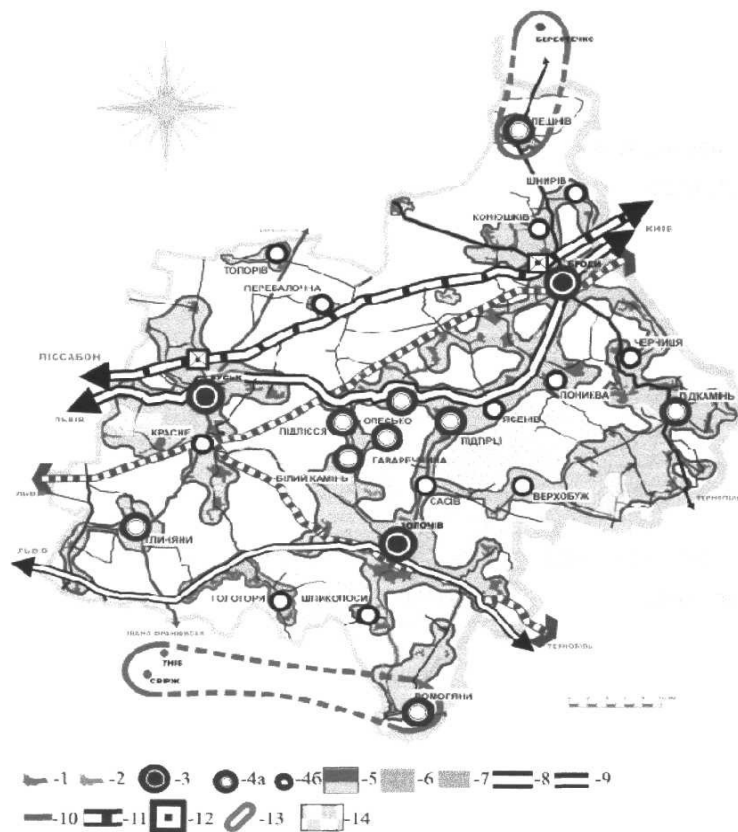

Рис. 1. Схема територіально-просторової організації туристично-рекреаційної інфраструктури на прикладі Бродівського, Буського та Золочівського районів Львівської області: 1 – з визначними пам'ятками; 2 – з численними та окремими екскурсійними об'єктами, туристські центри; 3 – адміністративно-розподільчі центри, підцентри; 4, а – I порядку, б – II порядку; 5 – межі туристських зон; 6 – межі області; 7 – межі районів; 8 – магістральні дороги державного значення; 9 – інші дороги державного значення; 10 – дороги територіального значення; 11 – автомобільний транспортний коридор (с-Ш Лиссабон-Київ); 12 – транспортні розв'язки в різних рівнях; 13 – міжобласні планувальні вузли; 14 – зони обмеження використання туристичних ресурсів.

У дослідженні велику увагу приділено архітектурно-планувальному

вирішенню сіл, коли вони набували якостей рекреаційного, тобто ставали фокусом притягання значних потоків відпочивальників, яких може привабити не тільки унікальність і мальовничість навколишнього природного середовища, а й широкий спектр видів і форм відпочинку, їх атракційність (рис. 2). Основою для формування сценарію відпочинку в рекреаційній зоні навколо села є особливості природних ресурсів території, творчий потенціал і фантазія архітектора, платоспроможність замовника. Можливість використання існуючих природних рекреаційних ресурсів навколо проєктованого села визначається за умовами пішохідної доступності, обсягом і характером робіт із благоустрою території, заходами зі збереження навколишнього середовища тощо.

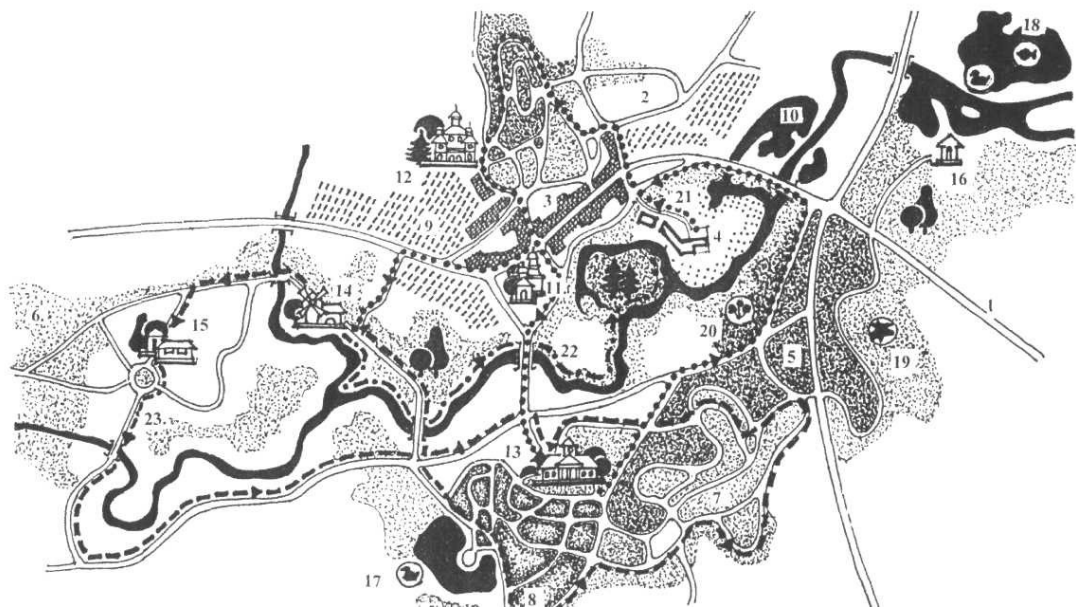

Рис. 2. Територіальна організація відпочинку навколо рекреаційного села: 1 – дороги районного значення; 2 – дороги місцевого значення; 3 – територія сільської забудови; 4 – територія рекреаційного осередку; 5 – сосновий ліс; 6 – мішаний ліс; 7 – лісопарк; 8 – парк; 9 – сільськогосподарські угіддя; 10 – водойми (ріка, озеро); 11 – пам'ятка архітектури (храм); 12 – пам'ятка архітектури (монастир); 13 – пам'ятка архітектури (панська садиба); 14 – пам'ятка архітектури (млин, адаптований під туристичний притулок); 15 – кінна ферма; 16 – мисливська база; 17 – стоянки

перелітних птахів; 18 – місця риболовлі; 19 – мисливські угіддя; 20 – ягідники; 21 – маршрут пішого похідного туризму; 22 – маршрут водного похідного туризму; 23 – маршрут кінного похідного туризму.

Висновки. Попри переваги розвитку туризму на Львівщині, крім економічних (пов'язаних з інвестиційною діяльністю), є чимало проблем, пов'язаних із процесом формування просторового середовища для туристичної діяльності, що вимагає їх вивчення з погляду урбаністичної організації туризму.

Бібліографічний список

1. Криворучко Ю. І. Вплив III транс'європейського транспортного коридору Via Regia на просторовий розвиток території Львівщини / Ю. І. Криворучко, І. В. Русанова, Є. І. Король // *Архітектура : вісник*. – Львів : НУ «Львівська політехніка», 2008. – № 632. – С. 169-173.

2. Статистичний щорічник Львівської області за 2008 рік. – Ч. 1. Львівська область. – Львів : Державний комітет статистики України ; Головне управління статистики у Львівській області, 2009. – 370 с.

3. Мазур Т. М. Прикордонні території Львівської області - містобудівельний аналіз і оцінка / Т. М. Мазур, Є. І. Король // *Вісник Державного університету "Львівська політехніка"*. – 1998. – № 358. – С. 188-197.

4. Статистичний щорічник Львівської області за 2008 рік. – Ч. 2. Райони та міста Львівської області. – Львів : Державний комітет статистики України ; Головне управління статистики у Львівській області, 2009. – 314 с.

5. Сільський туризм, агротуризм, екотуризм і зелений туризм. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=32133>.

6. Люкшандерль Л. Сасите Альпы. / Л. Люкшандерль. – М. : Прогресс, 1987. – 168 с.

7. Мазур Т. М. Урбаністична концепція формування туристичної інфраструктури / Т. М. Мазур, Т. Я. Савка // *Архітектура : вісник*. – Львів : НУ «Львівська політехніка», 2008. – № 632. – С. 174-180.

8. Містобудування : довідник проектувальника / за ред. Т.Ф. Панченко. – К. : Укрархбудінформ, 2001. – 192 с.

Мазур Т., Король Е. Градостроительные принципы формирования сети рекреационных поселков во Львовской области

Рассмотрена задача формирования рекреационных сел как эффективного средства поддержки демографического и социально-экономического развития приходящих в упадок сельских поселений Львовской области, анализируются направления и пути урбанистического планирования системы туристских зон и формирование сети рекреационных поселений.

Ключевые слова: сеть рекреационных поселений, сельский туризм, урбанистическое планирование системы туристских зон.

Mazur T., Korol E. Town-planning principles of forming of network

of recreational settlements in the Lvov region

The problem of formation of recreational villages as an effective means of supporting demographic and socio-economic development of the declining rural settlements in Lviv region is examined. The trends and ways of urban planning of tourist areas and recreational network of settlements are analyzed.

Key words: network of recreational settlements, rural tourism, urban planning of tourist areas system.